

mgr Michał Mordań

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej

tel. (85) 745 74 50

e-mail: michal1437@gmail.com

WSPÓŁCZESNE NIEOFICJALNE ANTROPONIMY ODIMIENNE BIELSZCZAN DERYWOWANE SUFIKSALNIE

STRESZCZENIE

W artykule omówiono współczesne nieoficjalne nazwy osobowe mieszkańców Bielska Podlaskiego motywowane imionami nosicieli, utworzone na drodze derywacji sufiksальной. Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że powstanie tej grupy antroponimów należy łączyć z procesami sufiksacji w postaci derywacji postępowej i derywacji dezintegralnej wymiennej oraz sufiksacji z towarzyszącymi jej zabiegami dezintegracji, najczęściej w formie mutylacji.

Powstanie i użycie nazw nieoficjalnych tego typu jest odpowiedzią na potrzebę realizacji funkcji dyferencyjnej, bardzo często połączonej z czynnikiem oceniająco-wartościującym. Tę drugą funkcję pełnią odpowiednio nacechowane formanty zastosowane w procesie derywacji.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, onomastyka, antroponimia, nieoficjalne nazwy osobowe

SUMMARY

Contemporary informal anthroponyms created by suffixal derivation from first names of Bielsk Podlaski residents

The paper presents contemporary informal names of Bielsk Podlaski residents created by suffixal derivation from their first names. The analysis demonstrated that the creation of this group of anthroponyms is associated with suffixation processes, including progressive

derivation, disintegrative substitutive derivation, and suffixation combined with disintegration (usually mutilation).

The formation and use of such informal names reflects the need for effecting a differentiating function, frequently combined with an appraising and evaluating factor, such as specific formative elements used in the derivation process.

Key words: linguistics, onomastics, anthroponymy, informal personal names

Podstawowa funkcja nazw własnych polega na wskazywaniu (identyfikacji) konkretnej jednostki w danym środowisku¹. Zespół antroponimów oficjalnych (imion i nazwisk) nie zawsze wystarcza do zaspokojenia potrzeb dyferencyjnych w określonej wspólnocie komunikatywnej. Sytuacja ta wymusza podjęcie działań, które stawiają sobie za cel kreację nowych struktur. Część z nich pochodzi od formacji już istniejących w systemie antroponimicznym. Powstanie nowych nazw nieoficjalnych, oprócz realizacji funkcji głównej, tj. nazywającej, wiąże się także z potrzebą charakteryzowania nosiciela, ma znaczenie oceniające i wartościujące².

Przedmiotem mojego artykułu są współczesne antroponimy nieoficjalne mieszkańców Bielska Podlaskiego motywowane imionami nosicieli. Bogactwo wyekscerpowanych nazw własnych tego typu zmusza do ograniczenia się w niniejszym opracowaniu do przedstawienia form derywowanych sufiksalnie³.

Realizacja funkcji nominacyjno-dyferencyjnej i charakteryzująco-wartościującej jest jednym z wyznaczników takiej klasy antroponimów, jaką są przezwiska. Niemniej, nie wszyscy badacze są zgodni co do tego, czy formacje odimienne (podobnie jak odnazwiskowe) można zakwalifikować do przezwisk, czy też traktować je jako przekształcone postaci pozostające w obrębie kategorii macierzystej.

Tak np. G. Surma⁴ włącza do klasy przezwisk określenia nawiązujące do imion i nazwisk nosicieli, jeśli są nacechowane emocjonalnie, charakteryzujące i uszczypliwe. Na zabarwienie emocjonalne jako warunek przejścia imion i nazwisk do kategorii przezwisk zwraca również uwagę M. Biolik w artykule *Przezwiska*

¹ Por. Cz. Kosyl, *Nazwy osobowe*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*, J. Bartmiński (red.), Wrocław 1993, s. 423.

² Por. T. Giedz, *Przezwiska o charakterze metaforycznym i metonimicznym mieszkańców wsi Brzeźno w woj. chełmskim*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 121.

³ Ze względów technicznych inne modele nazewnicze zostaną zaprezentowane w oddzielnym opracowaniu.

⁴ G. Surma, *Przezwiska i przydomki w świetle materiałów opoczyńskich*, „Onomastica” 1993, XXXVIII, s. 159.

i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. łomżyńskim)⁵. M. Czaplicka-Jedlikowska⁶ jako przezwiska kwalifikuje formacje odimienne i odnazwiskowe, ale tylko te, które powstały na drodze derywacji semantycznej.

A. Cieślukowa⁷, odpowiadając na pytanie, czy imiona nieoficjalne można uznać za przezwiska, wskazuje nieoficjalność i ekspresję jako dwie cechy konstytutywne, łączące obie grupy nazw. Dodaje jednak, że wyznacznikiem ekspresji w imionach są formanty, natomiast w przezwisku – semantyka podstawy. Do przezwisk badaczka zalicza zatem jedynie te imiona, które „nie są oficjalnymi i od nich nie pochodzą”⁸. Kwestię miejsca formacji odimiennych i odnazwiskowych w systemie antroponimicznym podejmuje też U. Sokólska⁹, która również włącza podobne struktury do klasy przezwisk. M. Sajewicz zalicza derywaty odimienne i odnazwiskowe do przezwisk, chociaż w opracowaniu egzemplifikuje formacje raczej rzadko spotykane, powstałe wskutek nietypowych przekształceń, zawierające archaiczne bądź obce morfemy słowotwórcze, a przede wszystkim określenia utworzone na drodze adideacji leksykalnej¹⁰.

Podziału form odimiennych na nazwy hipokorystyczno-deminutywne i przezwiska dokonują Z. Abramowicz i D. Kosior¹¹, zaznaczając, że do pierwszego zbioru należy odnieść określenia nacechowane dodatnio lub nieposiadające jakiegokolwiek nacechowania. W drugiej grupie będą więc ulokowane formacje nacechowane ujemnie i odznaczające się ironicznym wydzźwiękiem. Jednocześnie autorki zwracają uwagę, że wiele określeń odimiennych znajduje się na pograniczu obu grup¹². Nieoficjalne formy imion włącza do grupy przezwisk również V. Jaros¹³.

5 Por. M. Biolik, *Przezwiska i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. łomżyńskim)*, „Onomastica” 1983, XXVIII, s. 175.

6 M. Czaplicka-Jedlikowska, *Przezwiska szkolne jako przejaw zróżnicowania języka i kultury uczniów w wybranych szkołach Bydgoszczy*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, M. Świącicka (red.), t. I, Bydgoszcz 2006, s. 354-358.

7 A. Cieślukowa, *Miejsce przezwiska w systemie antroponimicznym (historia a współczesność)*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoł (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 77-78.

8 Ibidem, s. 78.

9 U. Sokólska, *Przezwiska mieszkańców kilku wsi letniskowych w województwie podlaskim*, „Studia Slawistyczne” 2008, nr 7, s. 202-213.

10 Por. M. Sajewicz, *Przezwiska mieszkańców kilku wsi z białorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostocczyźnie*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoł (red.), cz. II, Lublin 1999, s. 65-69.

11 Z. Abramowicz, D. Kosior, *Nieoficjalne nazwy osobowe na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoł (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 11-26.

12 Ibidem, s. 13.

13 V. Jaros, *Nieoficjalne antroponimy odimienne mieszkańców dawnego powiatu częstochowskiego*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe utrwalone w języku*, M. Lesz-Duk, S. Podobiński (red.), Częstochowa 1998, s. 64.

Odmienny pogląd reprezentuje Cz. Kosyl¹⁴, który jednoznacznie wyłącza z kategorii przezwisk nieoficjalne warianty imion utworzone od imienia metrykalnego tej samej osoby, nawet jeśli towarzyszy im określona wartość emocjonalna. Podkreśla on, że „zdolność wyrażania różnych odcieni emocjonalnych stanowi przecież immanentną właściwość klasy imion, a włączanie podobnych przykładów (tj. form potocznych imion – M.M.) do przezwisk grozi zatarciem granicy między tymi dwiema klasami antroponimów”¹⁵. Podobne stanowisko znajdujemy w opracowaniu T. Skuliny¹⁶, w którym autor uważa włączenie przekształconych form imion chrzestnych i nazwisk do zbioru przezwisk za nieuzasadnione i „niezgodne z praktyką językoznawczą”¹⁷. Mimo to nie wyklucza sytuacji, w których podobne formacje mogłyby przejść do klasy przezwisk, jeśli nastąpiło ich przewartościowanie semantyczne¹⁸.

Zdaniem L. Dacewicz¹⁹, przezwiskami mogą być nie tylko określenia pochodzenia apelatywnego, ale również formacje odimienne i odnazwiskowe, jeśli odznaczają się zdolnością charakteryzowania i są nacechowane emocjonalnie. W praktyce odróżnienie hipokorystyków imiennych i przekształconych nazwisk od form przezwiskowych może nastręczyć trudności, a to w związku z tym, że wszystkie wymienione kategorie antroponimów mogą odznaczać się ładunkiem emocjonalnym²⁰.

Ponadto, decydujący wpływ na ostateczne zakwalifikowanie nazw osobowych do tej czy innej klasy antroponimów ma stosunek nadawcy, kontekst i sytuacja²¹. Powyższe stanowisko podziela U. Sokólska dodając, że „emocje związane z tego typu przezwiskiem (tj. formalnie równym hipokorystycznej formacji odimiennej – M.M.) wyrażane są często za pomocą elementów pozajęzykowych, jak choćby barwa głosu, ton wypowiedzi, gestykulacja, wyraz twarzy”²².

Można zatem wnioskować, że jednoznaczne włączenie danego antroponimu do tej czy innej grupy będzie w wielu przypadkach kłopotliwe, ponieważ niemoż-

¹⁴ Cz. Kosyl, *Typy motywacyjne przezwisk ludowych*, [w:] *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej*, E. Homa (red.), Szczecin 1988, s. 205-213.

¹⁵ Ibidem, s. 206.

¹⁶ T. Skulina, *Funkcje przezwiska w systemie antroponimicznym*, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, K. Dejna i in. (red.), Warszawa 1974, s. 213-234.

¹⁷ Ibidem, s. 217-218; por. też A. Myszka, *Przezwiska młodzieżowe – nowe struktury, nowe bazy semantyczne*, [w:] *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, A. Cieślakowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków 2007, s. 268.

¹⁸ Por. T. Skulina, op. cit., s. 218.

¹⁹ L. Dacewicz, *Lokalny antroponimiczny mikrosystem nazewniczy*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoł (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 91-101.

²⁰ Ibidem, s. 93, 95-96.

²¹ Por. G. Surma, op. cit., s. 158; L. Dacewicz, op. cit., s. 93.

²² U. Sokólska, op. cit., s. 202.

liwe będzie odtworzenie realiów towarzyszących powstaniu konkretnej nazwy, jak również ustalenie pozajęzykowych aspektów sytuacji komunikacyjnej, w której dane określenie jest używane.

Materiał analizowany w niniejszym opracowaniu został zebrany drogą ankietyzacji przeprowadzonej wśród uczniów jednej z bielskich szkół średnich. Respondentów poproszono o zapisanie swoich przezwisk, a ponadto przezwisk kolegów, znajomych, członków rodziny i innych mieszkańców miasta, należących do różnych grup wiekowych.

A. Cieślíkowa zaznacza, że sposób kreowania tej kategorii nazw osobowych był taki sam dawniej jak obecnie, ponieważ uniwersalne są mechanizmy psychologiczne i pragmatyczne rządzące ludzką naturą²³. Jak wykazały badania, w zakresie tworzenia określonych modeli nazewniczych omawianych antroponimów czynnik wiekowy nie jest respektowany i odgrywa w tej materii rolę marginalną.

W przestrzeni miejskiej podstawowym i zazwyczaj jedynym sposobem identyfikacji pozostaje nazwisko, rzadziej imię, imię + nazwisko, formacja deskrypcyjna typu: imię lub nazwisko + miejsce zamieszkania. W takim środowisku, w odróżnieniu od mikrowspólnot wiejskich, twórcą i nosicielem współczesnych przezwisk (antroponimów nieoficjalnych o charakterze przezwiskowym) zdecydowanie najczęściej jest młodzież w wieku szkolnym²⁴.

Zebrane nazwy zostały usystematyzowane z uwzględnieniem podziału zaproponowanego w pracy *Współczesne przezwiska polskie. Analiza formalna i znaczeniowa*²⁵. Klasyfikując zebrane formacje odantroponimiczne R. Łobodzińska i L. Tomczak biorą pod uwagę aspekt morfologiczno-strukturalny.

Wśród nieoficjalnych nazw osobowych motywowanych imieniem nosiciela i jednocześnie utworzonych w wyniku sufiksacji wyróżniono następujące grupy:

1. Utworzone od imion pełnych w wyniku derywacji postępowej:
 - ek: *Karolek* < *Karol*, *Pawełek* < *Paweł*, *Michalek* < *Michał*, *Januszek* < *Janusz*, *Dawidek* < *Dawid*, *Mariuszek* < *Mariusz*, *Kornelek* < *Kornel*²⁶, *Andrzejek* < *Andrzej*, *Janiek* < *Jan*;
 - ka: *Helenka* < *Helena*, *Irenka* < *Irena*, *Tereska* < *Teresa*, *Paulinka* < *Paulina*, *Darka* < *Daria*, *Moniczka* < *Monika*, *Sarka* < *Sara*, *Julka* < *Julia*, *Anka* < *Anna*, *Alinka* < *Alina*, *Ewka* < *Ewa*, *Halinka* < *Halina*;

²³ Por. A. Cieślíkowa, op. cit., s. 77.

²⁴ Antroponimy podawane przez uczniów nie odnoszą się jedynie do nich samych lub ich rówieśników, ale identyfikują także pozostałych mieszkańców miasta w różnym wieku (zob. wyżej).

²⁵ R. Łobodzińska, L. Tomczak, *Współczesne przezwiska polskie. Analiza formalna i znaczeniowa*, Wrocław 1988.

²⁶ Imiona *Janusz* i *Kornel* funkcjonują obecnie jako oficjalne formy kancelaryjne, natomiast etymologicznie są derywatami imion *Jan* oraz *Korneliusz*.

- otka: *Mariotka* < *Maria*;
- ucha: *Martucha* < *Marta*;
- unia: *Sylwunia* < *Sylwia*;
- us: *Markus* < *Marek*;
- ysia: *Marysia* < *Maria*.

Od imion pełnych w wyniku derywacji postępowej utworzono 26 nazw osobowych (10m i 16f). Największą produktywnością odznaczają się derywaty z podstawowym *-k-* w części sufiksальной – od imion męskich hipokorystyka urobiono za pomocą sufiksu *-ek* (9 nazw), od żeńskich – *-ka* (12 nazw). Pozostałe formanty w analizowanym materiale są reprezentowane pojedynczymi przykładami.

Zastosowane morfemy na ogół były dodawane do podstaw ze spółgłoską twardą w wygłosie. W kilku nazwach obserwujemy procesy palatalizacji (*Janiek* – *n : ŋ*) i dyspalatalizacji (*Darka*, *Julka*, *Sylwunia*, *Marysia*). Formę *Mariotka* można interpretować jako powstałą drogą skojarzeń z ap. *stokrotka*, *szarotka*, *idiotka* itp. bądź jako wynik adideacji z nazwą znanego hotelu *Mariott*.

Wymienione sufiksy w większości posłużyły do utworzenia antroponimów nacechowanych ekspresywnie. Formacje derywowane morfemami *-ek*, *-ka*, *-unia*, *-ysia*, *-otka*, będące zdrobnieniami i spieszzeniami imion metrykalnych, posiadają zabarwienie dodatnie²⁷. Pejoratywny wydźwięk można natomiast przypisać nazwie *Martucha*, utworzonej przez dodanie sufiksu z podstawowym elementem *-ch-* (wykorzystywanym zazwyczaj w komponowaniu form augmentatywnych typu *starucha*).

2. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku derywacji postępowej lub od form hipokorystycznych w wyniku derywacji wymiennej:

- as: *Juras* < *Jerzy* a. *Jurek*;
- ik: *Pawlik* < *Paweł* a. *Pawełek*, *Natalik* < *Natalia* a. *Natalka*;
- usza: *Ewusza* < *Ewa* a. *Ewka*;
- uś: *Piotruś* < *Piotr* a. *Piotrek*, *Saruś* < *Sara* a. *Sarka*.

Grupa ta liczy 6 nazw osobowych (3m – 3f). Dwojaka interpretacja tych antroponimów wynika z faktu podania w ankietach różnych eksplikacji, tj. od imienia pełnego na drodze derywacji postępowej (*Juras* < *Jerzy*, *Piotruś* < *Piotr* itd.) bądź od formy hipokorystycznej z wykorzystaniem derywacji wymiennej (*Juras* < *Jurek*, *Piotruś* < *Piotrek*).

Za pomocą przyrostków *-uś*, *-ik* utworzono typowe formy melioratywne lub melioratywno-deminutywne²⁸ (*Natalik*, *Pawlik*, *Piotruś*, *Saruś*). Pieszczotliwe nacechowanie przybiera także forma derywowana sufiksem *-usza* (*Ewusza*).

²⁷ Choć w niektórych sytuacjach można uznać je za obojętne (por. V. Jaros, op. cit., s. 68).

²⁸ Por. S. Grabias, *O ekspresywności języka*, Lublin 1981, s. 72-73.

Wysokim stopniem ekspresji cechuje się nazwa osobowa *Juras*, chociaż w tym przypadku trudno jednoznacznie przesądzić o ujemnym lub dodatnim wydźwięku.

Należy zauważyć, że formy żeńskie *Sarus* oraz *Natalik* posiadają w wygłosie sufiksy typowe dla antroponimii męskiej.

3. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku ich dezintegracji (pnie hipokorystyczne powstały na skutek mutylacji podstawy i mają postać początkowej części imienia):

-as(s): *Pietas/Pietass* < *Piotr*;

-cha: *Jucha* < *Justyna*;

-cia: *Becia* < *Beata*, *Nacia* < *Natalia*;

-cio: *Dawcio* < *Dawid*, *Kamcio* < *Kamil*, *Pawcio/Pafcio* < *Paweł*;

-czyk: *Rafczyk* < *Rafał*;

-ej: *Matej* < *Mateusz*;

-ejka: *Marejka* < *Marek*;

-ek: *Benek* < *Beniamin*²⁹, *Edek* < *Edwin*³⁰, *Edek* < *Edyta*³¹, *Irek* < *Ireneusz*, *Sebek* < *Sebastian*, *Wacek* < *Wacław*, *Krystek* < *Krystian*, *Krzysiek* < *Krzysztof*, *Tomek* < *Tomasz*, *Julek* < *Juliusz*, *Jarek* < *Jarosław*, *Witek* < *Wiktor*, *Dymek* < *Damian*;

-ik: *Kondzik* < *Kondrat*, *Rafik* < *Rafał*;

-ka: *Patka* < *Patrycja*, *Wieska* < *Wiesława*, *Olka* < *Olga*, *Olka* < *Aleksandra*;

-ol: *Sebol* < *Sebastian*, *Krychol* < *Krystian*³²;

-sia: *Ewelisia* < *Ewelina*, *Kasia* < *Katarzyna*, *Isia* < *Izabela*;

-unia: *Gabunia* < *Gabriela*, *Marunia* < *Marek*³³;

-usia: *Paulusia* < *Paulina*;

-uś: *Sylwuś* < *Sylwia*;

-ynia: *Marynia* < *Maria*;

-yś: *Justyś* < *Justyna*.

Do tej grupy włączono 40 nazw osobowych (24m – 16f). W derywacji zastosowano 17 różnych formantów, przy czym najczęściej korzystano z przyrostków z podstawowym *-k-* w części sufiksальной. Antroponimy utworzone z wykorzystaniem powyższych formantów odznaczają się dalece niejednorodnym poziomem ekspresji, zróżnicowany jest też kierunek nacechowania – od form zdrobniałych, pieszczotliwych, familiarnych (np. *Dawcio*, *Ewelisia*, *Gabunia*, *Sylwuś*) do nazna-

²⁹ Częściej od im. *Benedykt*.

³⁰ Częściej od im. *Edmund* lub *Edward*.

³¹ Por. poprzedni przypis.

³² Częściej od im. *Krycha* < *Krystyna*.

³³ Częściej od im. *Maria* lub *Maryna*.

czonych ładunkiem zdecydowanie ujemnym, chociaż niekoniecznie obraźliwych dla ich nosicieli (*Jucha, Krychol, Sebol*).

Określenia *Sylwus* i *Justyś* zostały derywowane sufiksem charakterystycznym dla antroponimów męskich, natomiast formy *Marejka, Marunia* wykazują analogie z apelatywami rodzaju żeńskiego typu *maciejka, kolejka*³⁴ oraz *babunia, mamunia* itp.

Ponadto w niektórych nazwach znajdują realizację inne zabiegi towarzyszące procesom derywacji, jak np. redukcja spółgłoski (*k: Witek < Wiktor*), oboczność samogłosek (*a : y Dymek < Damian, a : o Olka < Aleksandra*) oraz palatalizacja (*d : dz' Kondzik < Kondrat*). W formach *Dymek, Jucha* nie wyklucza się adideacji z ap. *dymek, jucha*.

4. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku ich dezintegracji (pnie hipokorystyczne powstały na skutek mutylacji podstawy i mają postać początkowej części imienia) lub od hipokorystyków na drodze derywacji dezintegralnej wymiennej:

-al: *Tomal < Tomasz a. Tomek*;

-as: *Macias < Maciej a. Maciek, Wojtas < Wojciech a. Wojtek*;

-cha: *Krycha < Krystyna a. Krysia, Zocha < Zofia a. Zosia, Kacha < Katarzyna a. Kasia, Bacha < Barbara a. Basia, Marycha < Maria a. Marysia*;

-chu: *Grzechu < Grzegorz a. Grzesiek, Stachu < Stanisław a. Stasiek*;

-cia: *Julcia < Julia a. Julicia, Karolcia < Karolina a. Karolincia, Karcia < Karolina a. Karolincia, Dorcia < Dorota a. Dorocia, Emcia < Emilia a. Emilcia, Ewcia < Ewelina a. Ewelincia*;

-cio: *Romcio < Roman a. Romek, Przemocio < Przemysław a. Przemek*;

-ka: *Durka < Dorota a. Dorotka (dodatkowo o : u), Julka < Julita a. Julitka, Kryśka < Krystyna a. Krystynka, Natka < Natalia a. Natalka, Justka < Justyna a. Justynka, Ewka < Ewelina a. Ewelinka, Pauka < Paulina a. Paulinka, Dorka < Dorota a. Dorotka*;

-ko: *Maćko < Maciej a. Maciek*;

-us: *Sylwus < Sylwester a. Sylwek*;

-uś: *Maciuś < Maciej a. Maciek, Romuś < Roman a. Romek, Juluś < Julia a. Julka, Aruś < Arkadiusz a. Arek, Miruś < Mirosław a. Mirek, Jaruś < Jarosław a. Jarek, Wojtuś < Wojciech a. Wojtek*.

Zakwalifikowane do tego zbioru nazwy osobowe (w liczbie 35: 15m – 20f) zostały utworzone przez dodanie 10 różnych formantów. Do grupy antroponimów nacechowanych dodatnio należy zaliczyć określenia melioratywne derywowane

³⁴ Raczej trudno doszukiwać się tu powiązań z sufiksem proveniencji litewskiej *-ejka*, komponującym w antroponomii bałtyckiej nazwy osób (zazwyczaj o nacechowaniu pejoratywnym) (por. L. Citko, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001, s. 118-119).

sufiksami *-cia*, *-cio*, *-ka*, *-uś* (*Aruś*, *Karcia*, *Natka*, *Przemcio*). Do zdecydowanie pejoratywnych należy odnieść formacje urobione przez dodanie przyrostków *-cha*, *-chu* (a więc z podstawowym elementem *-ch-* (*Bacha*, *Krycha*; *Grzechu*, *Stachu*)), chociaż formy żeńskie wydają się mieć bardziej ujemny wydźwięk, niż antroponimy męskie. Być może jest to związane z oddziaływaniem czynnika psychologicznego. Te ostatnie, posiadające fleksję *-u*, stanowią skostniałe formy wołacza przeniesione do mianownika.

Forma *Maćko* jest typowa dla antroponimii polskiej i wschodniosłowiańskiej³⁵, ale przypuszczalnie może też być inspirowana wzorcem literackim³⁶.

Derywaty z sufiksami *-as*, *-us* (*Macias*, *Sylwus*, *Wojtas*) nawiązują do formacji o proveniencji litewskiej lub białoruskiej³⁷, stąd też ich obecność na pograniczu polsko-bałto-wschodniosłowiańskim jest w pełni uzasadniona. Nie poświadcza natomiast zacytowanych form *M. Malec*³⁸ w antroponimii polskiej. Niemniej, można przypuszczać, że nazwy z powyższymi sufiksami powstały zupełnie okazjonalnie.

Określenie *Tomal* należy do struktur zdecydowanie rzadko występujących zarówno na badanym terenie³⁹, jak i w historycznym imiennictwie polskim⁴⁰.

5. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku ich dezintegracji (pnie hipokorystyczne powstały na skutek mutylacji podstawy i mają postać początkowej części imienia) lub od hipokorystyków na drodze derywacji postępowej:

-ecz+ek: *Barteczek* < *Bartosz* a. *Bartek*, *Jareczek* < *Jarostaw* a. *Jarek*, *Romeczek* < *Roman* a. *Romek*;

-eńka: *Oleńka* < *Aleksandra* a. *Ola*;

-ik: *Radzik* < *Radosław* a. *Radzio*⁴¹, *Adzik* < *Adrian* a. *Adzio*, *Madzik* < *Magdalena* a. *Madzia*;

-usia: *Walusia* < *Walentyna* a. *Wala*;

-uś: *Aguś* < *Agnieszka* a. *Aga*.

35 O frekwencji hipokorystyków z formantem *-ko* w antroponimii polskiej i wschodniosłowiańskiej zob. m.in. M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994, s. 126-128; L. Citko, op. cit., s. 41-42; B. Tichoniuk, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra 2000, s. 29.

36 Zob. R. Łobodzińska, L. Tomczak, op. cit., s. 21. Por. im. *Zbyszko*, *Maćko* (bohaterowie powieści H. Sienkiewicza pt. *Krzyżacy*).

37 Por. L. Citko, op. cit., 51; B. Tichoniuk, op. cit., s. 35.

38 M. Malec, op. cit.

39 L. Citko zanotowała zaledwie jedną formę tego typu (*Pietral*) (zob. L. Citko, op. cit., s. 47), natomiast w monografii B. Tichoniuka podobne hipokorystyka w ogóle nie są poświadczone (zob. B. Tichoniuk, op. cit., s. 36).

40 M. Malec cytuje jedynie 10 przykładów imion z przyrostkiem *-al* (zob. M. Malec, op. cit., s. 137).

41 Niewykluczona derywacja wymienna od hipokorystykiem *Radek*, chociaż tego typu zabiegu nie poświadczają eksplikacje podane przez respondentów.

W tym zbiorze znalazło się 9 nazw własnych (5m – 4f). Są one nacechowane dodatnio, a to poprzez użycie odpowiednich przyrostków o charakterze melioratywnym (zdrabniających, spieszczających). O ile formacje z sufiksem *-ik* odznaczają się niewielkim stopniem ekspresji, o tyle pozostałe morfemy są użyte w celu komponowania określeń zdecydowanie familiarnych z odcieniem pieśczołliwości.

Nazwa *Madzik* powstała dzięki przyłączeniu przyrostka ze spółgłoską w wygłosie, a więc typowego dla antroponimów męskich. Ponadto możemy tu zaobserwować redukcję spółgłoski *g* w podstawie słotwórczej.

Imię metrykalne *Bartosz*, od którego przypuszczalnie powstała formacja *Barteczek*, genetycznie jest derywowaną formą imienia *Bartłomiej*. Natomiast we współczesnym imiennictwie funkcjonuje ono w charakterze samodzielnej jednostki nazewniczej (tj. jako pełna forma imienia urzędowego)⁴².

6. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku ich dezintegracji (pnie hipokorystyczne powstały na skutek mutylacji podstawy i mają postać początkowej i końcowej części imienia) lub od hipokorystyków na drodze derywacji postępowej:

-cia: *Ulcia* < *Urszula* a. *Ula*.

Zanotowano tylko jedno określenie powstałe na drodze sufiksacji zdeintegrowanego imienia metrykalnego (zachowującego początkową i końcową część) lub formy hipokorystycznej.

7. Utworzone od imion metrykalnych w wyniku ich dezintegracji (pnie hipokorystyczne powstały na skutek mutylacji podstawy i mają postać środkowej części imienia) na drodze derywacji postępowej:

-ek: *Gienek* < *Eugeniusz*.

Pojedyncza jest również egzemplifikacja derywowanej dodatnio formacji zdeintegrowanej zachowującej środkową część imienia motywującego. Dodatkowo można zaobserwować w zacytowanej nazwie osobowej palatalizację *g : g'*.

8. Pochodne od imion hipokorystycznych powstałych przez mutylację i sufiksację:

Przy analizie imion tej podgrupy niezbędne jest wprowadzenie formantu wielostopniowego, który pozwala na dwójaką interpretację omawianych form – jako struktury derywowane od imienia hipokorystycznego lub metrykalnego⁴³:

⁴² Por. np. M. Malec, op. cit., s. 194-195.

⁴³ Por. R. Łobodzińska, L. Tomczak, op. cit., s. 25-28. Autorki zwracają uwagę na znaczne trudności interpretacyjne antroponimów tej podgrupy. Są one związane z brakiem możliwości jednoznacznego ustalenia formy (metrykalnej lub hipokorystycznej), będącej bazą derywacyjną konkretnej nazwy osobowej. Ponadto w cytowanym opracowaniu przedstawione są rozbieżne stanowiska badaczy odnośnie hipokorystyków sufiksalnych (ibidem, s. 25-26). Najbardziej właściwy pogląd, wg Łobodzińskiej i Tomczak, przedstawia M. Malec, która dopuszcza istnienie zarówno formantów prostych

- ć+ka: *Bečka* < *Beata* a. *Becia*;
- (a)s+ek: *Dymasek* < *Damian* a. *Dymas* (por. też n. os. *Dymek* oraz ap. *dymek*);
- ś+ek: *Kasiek* < *Katarzyna* a. *Kasia*, *Misiek* < *Michał* a. *Misio*, *Pysiek* < *Patrycja* a. *Pysia*;
- ś+eńka: *Zosieńka* < *Zofia* a. *Zosia*;
- ś+ik: *Kasik* < *Katarzyna* a. *Kasia*, *Gosik* < *Małgorzata* a. *Gosia*, *Tasik* < *Katarzyna* a. *Tasia*;
- ś+ka: *Kaśka* < *Katarzyna* a. *Kasia*, *Baśka* < *Barbara* a. *Basia*, *Luśka* < *Ludmiła* a. *Lusia*, *Małgośka* < *Małgorzata* a. *Małgosia*, *Aśka* < *Joanna* a. *Asia*, *Zośka* < *Zofia* a. *Zosia*, *Miśka* < *Michalina* a. *Misia*, *Miśka* < *Dominika* a. *Misia*, *Eweliśka* < *Ewelina* a. *Ewelisia*, *Duśka* < *Daria* a. *Dusia*, *Pyśka* < *Patrycja* a. *Patrysia* a. *Pysia*;
- sz+usza: *Kaszusza* < *Katarzyna* a. *Kasia*;
- uś+ka: *Aduśka* < *Ariadna* a. *Adusia*, *Natuśka* < *Natalia* a. *Natusia*.

Do tej grupy włączono 23 nazwy, z czego znakomita większość to określenia żeńskie (21 antroponimów) nacechowane dodatnim ładunkiem emocjonalnym.

Konfrontując omawiane formy z imionami metrykalnymi można zaobserwować, iż zdecydowana większość nazw derywowanych powstała wskutek mutylacji finalnej części imienia pełnego (*Becia* < *Beata*, *Misiek* < *Michał*, *Baśka* < *Barbara*, *Małgośka* < *Małgorzata*, *Miśka* < *Michalina* itd.). Rzadziej mamy do czynienia z ucięciem finalnego i inicjalnego elementu (*Gosik* < *Małgorzata*, *Tasik* < *Katarzyna*, *Aśka* < *Joanna*, *Miśka* < *Dominika*) oraz środkowego i końcowego (*Aduśka* < *Ariadna*). W przypadku formacji *Pysiek*, *Pyśka* można mówić o mutylacji członu środkowego, pod warunkiem, że samogłoska *y* pozostaje ze skrócenia imienia metrykalnego (*Pysiek*, *Pyśka* < *Patrycja*), a nie jest wynikiem oboczności *a* : *y* (*Pysiek*, *Pyśka* < *Patrycja*).

W przypadku niektórych nazw bardziej prawdopodobna wydaje się derywacja formy hipokorystycznej na drodze dodania sufiksu prostego (*Dymasek* < *Dymas*, *Pysiek* < *Pysia*, *Duśka* < *Dusia*, *Kaszusza* < *Kasia*). Proces derywacyjny od formy imienia metrykalnego wymagałby bowiem uwzględnienia dodatkowych procesów fonetycznych, np. oboczności (*Dymasek* < *Damian* (*a* : *y*), *Pysiek* < *Patrycja* (w przypadku *a* : *y*)⁴⁴, *Duśka* < *Daria* (*a* : *u*)), chociaż w przypadku okre-

(dodawanych do imion hipokorystycznych), jak i złożonych. W przypadku tych ostatnich, formy przez nie utworzone bezpośrednio mogą być motywowane przez imiona skrócone, a pośrednio przez imiona metrykalne (ibidem, s. 26). Takie stanowisko przyjęto również w niniejszym artykule. Podobnie czyni V. Jaros, analizując antroponimy dawnego powiatu częstochowskiego (zob. V. Jaros, op. cit., s. 71-73).

⁴⁴ Zob. wyżej.

ślenia *Kaszusza* oboczność dotyczy formy hipokorystycznej, nie zaś metrykalnej (*Kaszusza* < *Kasia* (*s'*: *sz*)).

Jak wiadomo, jedną z funkcji nieoficjalnych antropimów jest ich funkcja dyferencycyjna. Stosowanie wszelkiego typu formacji derywowanych podyktowane zostało faktem częstego powtarzania się w danej wspólnocie komunikacyjnej imion pełnych. Różnorodność omawianych nazw w zasadzie realizuje wspomnianą rolę, chociaż zdarzają się wyjątki, por. *Miška* (< *Michalina* lub *Dominika*).

Podobnie jak w podgrupach omówionych wyżej, kilka żeńskich nazw osobowych utworzono przez dodanie przyrostka wykorzystywanego w komponowaniu form męskich (*Kasiek*, *Pysiek*, *Kasik*, *Gosik*, *Tasik*).

9. Pochodne od imion hipokorystycznych powstałych przez reduplikację:
-ec: *Jojec* < *Jojo* (< *Joachim*).

Jedna nazwa osobowa powstała drogą derywacji od hipokorystykum utworzonego przez reduplikację pierwszej sylaby. Jak można sądzić, sufiks *-ec* użyty był w zacytowanym przykładzie okazjonalnie, z pominięciem konotacji językowo-kulturowych. Natomiast z badań przeprowadzonych przez M. Malec⁴⁵ wynika, że w XIII-XV w. najczęściej poświadczonych nazw osobowych z tym formantem zanotowano na gruncie wschodniosłowiańskim. Ponadto, jak zaznacza L. Citko⁴⁶, przyrostek *-ec* w antropimii historycznej tworzył derywaty od imion kanonu łacińsko-polskiego oraz cerkiewno-ruskiego z przewagą jednak form charakterystycznych dla kalendarza wschodniego.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu nieoficjalne nazwy osobowe powstały na bazie imion nosicieli z wykorzystaniem środków formalno-językowych z zakresu słowotwórstwa. Zabiegiem łączącym wszystkie powyższe grupy jest sufiksacja różnego typu, której często towarzyszą inne procesy słowotwórcze (derywacja wsteczna, mutylacja itd.)⁴⁷.

Zdaniem A. Myszki⁴⁸, która zalicza określenia odimienne i odnazwiskowe do klasy przezwisk, przyczyn powstania tych formacji należy upatrywać w następujących faktach: 1. nosiciel przezwiska nie wyróżnia się żadnymi cechami szczególnymi, trudno więc kreować przezwisko na podstawie wyglądu zewnętrznego, charakteru, zachowania itd.; 2. nosiciel przezwiska posiada ciekawe, nasuwające wiele skojarzeń imię bądź nazwisko.

Cytowany materiał potwierdza słuszność użycia terminu *antropimimy nieoficjalne* na określenie formacji utworzonych wskutek przekształcenia nazw osobowych oficjalnych. Granica między typowymi hipokorystykami a przezwiska-

⁴⁵ M. Malec, op. cit., s. 120.

⁴⁶ L. Citko, op. cit., s. 45.

⁴⁷ Zob. S. Grabias, op. cit., s. 99.

⁴⁸ A. Myszka, op. cit., s. 269.

mi powstałymi na bazie tych form jest bardzo płynna. Jednoznaczne włączenie konkretnej nazwy do tej czy innej grupy może być determinowane względami ekstralingwistycznymi. Do takich można zaliczyć nawet indywidualny sposób postrzegania człowieka przez otoczenie⁴⁹.

Analiza zebranego repertuaru określeń nieoficjalnych motywowanych imieniem prowadzi też do wniosku, że ich użycie nie zawsze jest odpowiedzią na potrzebę realizacji funkcji dyferencycyjnej. Bardzo często ma ono charakter oceniająco-wartościujący, związany z odpowiednim nacechowaniem emocjonalnym i ekspresją, co wyraźnie zbliża tego typu nazwy do klasy przerwisk. W zakresie analizowanych nazw funkcję ekspresywną pełnią przede wszystkim zastosowane w procesie derywacji formanty.

Przedstawienie zasobu współczesnych struktur odimiennych ma istotne znaczenie również w aspekcie diachronicznym. Może ono służyć analizie porównawczej, polegającej na zestawieniu dzisiejszych form z odpowiednimi zbiorami antroponimów historycznych (np. w kontekście produktywności poszczególnych formantów). Warianty imion nieoficjalnych we współczesnym nazewnictwie osobowym funkcjonują najczęściej w wersji ustnej, stąd ich ekskercja i analiza wydają się niezwykle istotną rzeczą w badaniu osobowych nazw własnych.

Bibliografia

- Abramowicz Z., Kosior D., *Nieoficjalne nazwy osobowe na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu*, [w:] *Przewiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 11-26.
- Biolik M., *Przewiska i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. łomżyńskim)*, „Onomastica” 1983, XXVIII, s. 165-179.
- Cieślakowa A., *Miejsce przewiska w systemie antroponimicznym (historia a współczesność)*, [w:] *Przewiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 71-80.
- Citko L., *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001.
- Czaplicka-Jedlikowska M., *Przewiska szkolne jako przejaw zróżnicowania języka i kultury uczniów w wybranych szkołach Bydgoszczy*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, M. Święcicka (red.), t. I, Bydgoszcz 2006, s. 349-367.
- Dacewicz L., *Lokalny antroponimiczny mikrosystem nazewniczy*, [w:] *Przewiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 91-101.
- Giedz T., *Przewiska o charakterze metaforycznym i metonimicznym mieszkańców wsi Brzeźno w woj. chełmskim*, [w:] *Przewiska i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. I, Lublin 1998, s. 121-126.
- Grabias S., *O ekspresywności języka*, Lublin 1981.

49 Por. Z. Abramowicz, D. Kosior, op. cit., s. 24-25.

- Jaros V., *Nieoficjalne antroponimy odimienne mieszkańców dawnego powiatu częstochowskiego*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe utrwalone w języku*, M. Lesz-Duk, S. Podobiński (red.), Częstochowa 1998, 63-102.
- Kosyl Cz., *Nazwy osobowe*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*, J. Bartmiński (red.), Wrocław 1993, s. 423-437.
- Kosyl Cz., *Typy motywacyjne przezwisk ludowych*, [w:] *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej*, E. Homa (red.), Szczecin 1988, s. 205-213.
- Łobodzińska R., Tomczak L., *Współczesne przezwiska polskie. Analiza formalna i znaczeniowa*, Wrocław 1988.
- Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Myszka A., *Przezwise młodzieżowe – nowe struktury, nowe bazy semantyczne*, [w:] *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków 2007, s. 267-279.
- Sajewicz M., *Przezwise mieszkańców kilku wsi z białorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostocczyźnie*, [w:] *Przezwise i przydomki w językach słowiańskich*, S. Warchoń (red.), cz. II, Lublin 1999, s. 59-86.
- Skulina T., *Funkcje przezwise w systemie antroponimicznym*, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, K. Dejna i in. (red.), Warszawa 1974, s. 213-234.
- Sokólska U., *Przezwise mieszkańców kilku wsi letniskowych w województwie podlaskim*, „Studia Sławistyczne” 2008, nr 7, s. 202-213.
- Surma G., *Przezwise i przydomki w świetle materiałów opoczyńskich*, „Onomastica” 1993, XXXVIII, s. 151-167.
- Tichoniuk B., *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra 2000.